

РЕЦЕНЗИЯ

**на дисертационния труд „Колективна сигурност в Европа на 21 век” на
Олександр Борисович Смалий – докторант на самостоятелна
подготовка към Варненски свободен университет „Черноризец Храбър”,
Юридически факултет, Катедра „Сигурност и безопасност” по
докторска програма „Управление в сферата на сигурността и
обществения ред”, за присъждане на образователна и научна степен
“доктор” по професионално направление 9.1. Национална сигурност**

1. Значимост и актуалност на разработения проблем, осведоменост за неговото състояние и методология на изследването

Темата за колективната сигурност на Европа през XXI век е сред най-важните в областта не само на националната и регионалната сигурност, но и на глобалната сигурност. Макар да е най-малкият континент, Европа е най-уязвимото звено на международната сигурност. Не случайно тук избухнаха и двете световни войни, а нейната територия бе главното „бойно поле” и по време на Студената война. Опитът на Европа в прилагането на разработената от самата нея концепция за колективна сигурност и насъщните ѝ проблеми за съхраняване на мира са твърде значим проблем, достоен за дисертационно изследване.

И в наши дни „битката” за Европа, в която участват и трите глобални Суперсили (САЩ, Русия и Китай), е едно от най-големите предизвикателства пред международния мир и опитите за изграждане на нов световен ред. Защото, както с основание твърди геополитиката, който доминира в Европа има най-големи шансове да доминира и в Евразия, а и в света. Това предопределя голямата актуалност на темата на дисертационния труд.

Внимателното запознаване с дисертацията показва, че докторантът е запознат много добре със състоянието на разработването на тази сложна проблематика в световната научна литература, наясно е с многообразието на застъпваните тези, схванал е дискуссионните проблеми и противоречивите мнения на експертите относно необходимостта от усъвършенстване на концепцията за колективна сигурност в Европа и на механизмите за нейното прилагане.

Авторът на труда е демонстрирал един доста издържан методологически подход, ориентиран към интердисциплинарно изследване, съчетаващо методите на международното право, международните отношения, историята, политологията и военното дело. Това му е дало възможност да надникне в проучваната материя от различни гледни точки, по-задълбочено да я интерпретира и да направи по-балансираните оценки за състоянието ѝ и за нейните проблеми.

2. Документална и литературна основа на труда

Дисертацията е изградена върху солидна документална и литературна основа. Анализирани са 47 цитирани нормативно-правни акта и творчески са ползвани 122 цитирани заглавия специализирана научна литература, свързана пряко или косвено с разработваната тема – основно на английски, руски и украински език, и отделни източници и литература на френски, немски, полски и български език. Отдавайки дължимото на постиженията на своите предшественици и стъпвайки на техните „рамене”, докторантът е положил усилия да вложи свой собствен оригинален принос в по-нататъшното изследване на избраната от него тема.

3. Научни приноси

Съгласен съм с формулираните от докторанта претенции за приносите на дисертационния му труд, като дори смятам, че е проявил известна скромност

относно постигнатите от него новости за науката и обогатяване на съществуващите знания с възможности за приложение в практиката.

В синтезиран вид приносите на дисертационния труд могат да бъдат идентифицирани в следните области:

Първо. Въпреки наличието на многобройни, предимно фрагментарни изследвания и попътни докосвания до темата, дисертационният труд е цялостно, задълбочено, пространно, убедително и аналитично представяне на движението на идеите в европейската архитектура на сигурност от Древността до наши дни.

Второ. Докторантът е разкрил по-аргументирано зараждането и развитието на представите за гарантиране на сигурността на европейските държави и изкристализирането на концепцията за колективна сигурност. Макар терминът „колективна сигурност“ да се появява едва през 1922 г. в Обществото на народите, досегашните изследвания търсеха началото на идеите, вплетени в него, от Виенския конгрес (1814 – 1815 г.) или Вестфалската конференция (1648 г.). Колегата Смалий с основание обръща внимание на разбиранията за държавната сигурност и сигурността на Европа през Древността, Средновековието и Ренесанса, показвайки убедително, че още през тези по-ранни епохи в европейското развитие се появяват идеи, които се родят с възгледите от последващите исторически епохи.

Трето. Достойнство на изследването е, че направеният в него анализ е ситуиран в широк геополитически контекст – един напълно основателен подход, като се има предвид, че от началото на XX век Европа не е в състояние сама да гарантира своята сигурност и е принудена да прибегва до услугите или да понася намесата на неевропейски геополитически играчи. С основание е акцентирано върху въздействието на турбулентните процеси в съвременната геополитика върху системите за колективна сигурност в Европа.

Четвърто. Иновативни елементи съдържа анализът на докторанта на същността на дълъг ред понятия - „сигурност”, „заплаха за сигурността”, „колективна сигурност”, „сигурност на основата на сътрудничеството”, „форми за реализация на колективната сигурност”, „механизъм на системата за сигурност”, „доверие”, „стратегия за национална сигурност”, „основания за самоотбрана”, „предели на самоотбраната”, „индивидуална самоотбрана” и др. – в доктриналните подходи и нормативно-правните актове.

Пето. Приносен характер имат някои компоненти на теоретичната рамка на автора за колективната сигурност: предложеното определение, направената обща характеристика, трактовката на елементите на структурата ѝ, на нейните принципи, на формите за реализация и механизмите за поддържането ѝ, както и на мерките за нейното осигуряване. Внимание заслужава направеният извод, че съвременното разбиране „отрежда особено място на въпросите на колективната сигурност на правата на човека и индивидуалната сигурност, на разбирането за човека като висша ценност, а не държавата” (с. 19).

Шесто. Определен научен интерес представлява анализът на системите за колективна сигурност на Европа в рамките на ООН, ОССЕ, НАТО и ЕС, разгледани от дисертанта в съпоставителен план.

Седмо. Добро хрумване на докторанта е да представи, макар и накратко, третирането на колективната сигурност на Европа в най-новите националните стратегии за сигурност на една глобална Суперсила (САЩ), две европейски Велики сили (Великобритания и Франция), една нова европейска демокрация (членуващата в НАТО и ЕС България) и една европейска държава от постсъветското пространство (Украйна, която не членува в НАТО и ЕС, но се стреми към това). Набиващите се на очи различия в подходите очертават един интересен изследователски терен.

Осмо. Сред най-съществените приноси на дисертационния труд са откритите нерешени проблеми на колективната сигурност в Европа. Изтъкната е лабилната ѝ база: „Новата система на европейската сигурност след Студената война съществено се отличава от предшестващата. Ако предходната система на европейската сигурност се основаваше на баланса на силите, то новата система се основава на техния дисбаланс” (с. 164). Във връзка с това се сочи, че системата за колективна сигурност „далеч не винаги отчита интересите на всяка своя държава-участник” (с. 187), както и че „само тогава, когато колективната сигурност отчита интересите на всички свои участници, а не отдава приоритет на страната-лидер, може да се говори за ефективна система на колективна сигурност” (с. 182). Очевидно имайки предвид допуснатите прецеденти, докторантът подчертава необходимостта намесата във вътрешните работи на суверенна държава да става „само въз основа на резолюция на ООН” (с. 189) и „изключително по искане на самата държава” (с. 200). Подценяваната от мнозина ОССЕ за автора е организация с „реален шанс за по-нататъшно развитие като основа на новата архитектура на европейската сигурност” (с. 138), която обаче се нуждае от единен регламент за своята работа (с. 135). Обърнато е внимание, че военната активност на НАТО извън охраняемата зона „с времето може да развие и разпространи своето негативно разрушително влияние на Европейския континент” (с. 72).

4. Оценка на авторското участие в приносите в дисертационния труд и в неговите публикации

Не намирам никакво основание да не приема, че приносите на дисертационния труд са лично дело на докторанта.

Дисертантът е публикувал три статии, свързани с дисертационния му труд. Публикациите са посветени на съществени въпроси на колективната

европейска сигурност, имат иновативен характер и са вплетени умело в съответните части на дисертацията.

5. Оценка на възможностите за използване на получените резултати

Резултатите от дисертационния труд могат да намерят приложение в по-нататъшната изследователска работа и в университетската образователна система, а също в практическата работа на експерти по сигурността, в законодателната дейност и работата на международни организации с компетенции в областта на колективната сигурност.

6. Оценка на автореферата на дисертационния труд

Авторефератът на дисертацията отразява вярно и точно обекта, предмета, целта и задачите на изследването, неговата структура, съдържанието му и получените основни резултати.

7. Критични оценки, бележки и препоръки

Препоръчвам на докторанта да продължи работата си върху своя дисертационен труд с цел публикуването му като монографично изследване.

Воден от това съображение, намирам за потребно да направя няколко колегиални бележки на дисертанта:

Първо. Повлиян от някои англосаксонски автори, докторантът твърди, че колективната сигурност почива на „доверието”, а не на международните договори (с. 178). Но доверието всъщност е една от основните предпоставки за изграждане на система за колективна сигурност. А и твърдението на автора противоречи на предложеното от самия него определение на колективната сигурност като „сложна система на взаимодействие на държавите на договорна основа” (с. 30, 195).

Второ. Разглеждайки взаимовръзката между националната и колективната сигурност, дисертантът твърди, че „измененията в системата на националната сигурност водят към пряко изменение в системата на колективна сигурност”, докато „националната сигурност не се променя под

влияние на колективната” (с. 188). Връзката всъщност не е еднопосочна, а двупосочна, като дори въздействието на колективната сигурност върху националната е по-голямо за по-слабите участници в нея.

Трето. Твърдението на автора, че структурите на колективна европейска сигурност „не могат и не трябва да си противоречат една на друга и да служат като алтернативен способ за укрепване на сигурността” (с. 144) не отразява точно реалностите след Студената война и не отчита факта, че европейските структури действат не само като взаимно допълващи се, но и като конкуриращи се – естествен стремеж, при който периодично болезнено се преразпределят отговорностите за разрешаването на проблемите на сигурността на континента.

Четвърто. Докторантът се е отнесъл безкритично към самоприсвоеното право на някои структури на колективната сигурност да предприемат „допълнителна отговорност” за „хуманитарни интервенции” в „защита на правата на човека” и „защита на демокрацията” (с. 101, 108), премълчавайки и факта, че тези намеси във вътрешните работи на суверенни държави стават без мандат на СС на ООН, както повелява съвременното международно право.

Пето. Дисертационният труд е издържан изцяло в чисто теоретичен план. В него липсват анализи на многобройните кризи в Европа след приключване на Студената война. Дори не са споменати войните в Словения, Хърватия, Босна, СР Югославия и Грузия, въоръжените конфликти в Косово, Македония, Нагорни Карабах и Украйна, едностранното обявяване на независимост на Приднестровието, Абхазия и Южна Осетия, опитите за отцепване на Каталуния и Шотландия, както и други „горещи” и „замразени” конфликти на Европейския континент. А извличането на поуците от тях са най-важната задача на експертите по проблемите на сигурността.

Шесто. Прави впечатление, че авторът се е въздържал от анализ на ролята в европейската архитектура на сигурност на Русия – европейска държава с вековни традиции в областта на колективната сигурност, разполагаща със статут на Велика сила в СС на ООН и превърнала се през последните години в глобална Суперсила, без която е немислимо изграждане на ефективна система на колективна сигурност в Европа. Попътното представяне на Русия като „заплаха за системата на колективна сигурност, в частност в рамките на НАТО” (с. 188) носи печата на явно предубеждение. Това впечатление се подсилва и от липсата на коментар за Организацията на Договора за колективна сигурност, най-мощната държава в която е именно Русия.

Седмо. Възражения предизвикват някои оценки в дисертационния труд: идеята за създаване на Обществото на народите е приписана на президента на САЩ Удроу Уилсън (с. 38), докато неин инициатор е, както показва проф. Хенри Кисинджър, британският министър на външните работи сър Едуард Грей; операцията на НАТО в Афганистан е оценена като „ефективна” (с. 117), а американската Война срещу Ирак – като „борба с тероризма” (с. 173 - 174); без критичен коментар са оставени цитираният призив „да се засили ролята на НАТО в защита на общите световни блага” (с. 120) и претенцията на Алианса „за трансформация от регионална структура с отбранителен характер в организация за изграждане и поддържане на глобалната сигурност” (с. 143); борави се с американските понятия за „стара” и „нова” Европа (с. 149); твърди се, че „Русия и Китай (...) представляват заплаха за световния ред” (с. 151).

Осмо. В дисертационният труд не е използвано и цитирано нито едно изследване на български автор по разглежданата проблематика. Все пак авторът е докторант на български университет, ние (като украинците) пишем на кирилица и редица български специалисти са публикували сериозни и

задълбочени анализи на европейската архитектура на сигурност, които заслужават внимание.

Държа да подчертая, че направените критични бележки не са от естество да засенчат положителните качества на дисертационния продукт и реализираните в него научни приноси.

8. Заключение.

Представеният дисертационен труд, както и авторефератът и публикациите, показват, че в лицето на дисертанта имаме един изграден обещаващ учен, който напълно покрива изискванията на чл. 6, ал. 3 на Закона за развитие на академичния състав в Република България, чл. 27 на Правилника за неговото прилагане и частта на Наредба № 12 на ВСУ „Черноризец Храбър”, отнасяща се за придобиване на образователна и научна степен “доктор”. Затова с убеденост давам своята положителна оценка и предлагам на уважаемото Научно жури да гласува положително за даване на докторанта на самостоятелна подготовка Олександр Борисович Смалий на образователната и научна степен “доктор” по професионално направление 9.1. Национална сигурност.

5 септември 2020 г.

ЧЛЕН НА НАУЧНОТО ЖУРИ:

(Проф. д-р Никола Аврейски)